

АЙРИМ ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАРДА КРЕАТИВ САНОАТНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ МАСАЛАЛАРИ

Қаҳҳор Жумаев,

*Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги
Қонунчилик ва ҳуқуқий сиёсат институти етакчи илмий ходими
E-mail: kahhorbek1992@mail.ru*

Аннотация. Ушбу мақолада креатив саноатнинг мазмун-моҳияти ва унинг жаҳон иқтисодиётини ривожлантиришдаги аҳамияти ёритилди, айрим хорижий мамлакатларда, хусусан, Индонезия, Филиппин, Тайвань, Колумбия,

Жанубий Корея, Япония, БАА, РФ ва Қозоғистон каби давлатларда ушбу соҳани ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиш механизми ўрганилди. Шунингдек, мақолада креатив саноатни қўллаб-қувватлаш ва ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиш бўйича Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг тавсиялари кўриб чиқилди ҳамда хорижий мамлакатлар мисолида ушбу соҳани ривожлантиришдан қўзланган мақсадлар ва давлатнинг бу борадаги вазифалари таҳлил қилинди. Шу билан бирга, Ўзбекистонда ушбу соҳанинг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш бўйича тавсиялар ишлаб чиқилди.

Калит сўзлар: креатив саноат, креатив иқтисодиёт, креатив маҳсулот, интеллектуал фаолият, ҳуқуқий тартибга солиш, маданият ва санъат соҳаси, креатив соҳада давлат сиёсати, ЮНКТАД, БМТ.

Жаҳон иқтисодиётида жадал ривожланаётган янги соҳалардан бири – бу креатив саноат тармоғи ҳисобланади. **Креатив саноат** – интеллектуал фаолият асосида яратилган товар ва хизматларни сотишга асосланган иқтисодиётнинг махсус тармоғи. Ушбу соҳада товарлар ва маҳсулотларни ишлаб чиқаришда ва реализация қилишда креатив фикрлаш, замонавий технология ва инновациялар муҳим роль ўйнайди.

ЮНКТАД (БМТнинг савдо ва ривожланиш конференцияси)нинг таҳлилий маълумотларига кўра, маданий ва креатив соҳадаги маҳсулотларнинг дунё ЯИМдаги ўрни **3,1%**ни ташкил этади ҳамда жаҳонда иш билан банд аҳолининг **6,2%** ушбу соҳага тўғри келади ва мазкур соҳада асосан ёшлар қатлами (**15-29** ёшдаги) фаолият кўрсатади [1].

Креатив саноатнинг ўзига хос жиҳати интеллектуал мулк объектлари билан бевосита ишлаш ҳисобланади. Креатив саноат мантиқан 2 та фаолият (маданият ва тижорат фаолияти)нинг ўзаро уйғунлашуви натижасида юзага келади. Креатив саноат соҳасига кирувчи йўналишлар сифатида рассомчилик, ҳайкалтарошлик, ҳунармандчилик, архитектура,

реклама, дизайн, музика, театр ва ижодий фаолият билан боғлиқ бошқа йўналишларни санаб ўтиш мумкин.

Креатив саноатнинг ўзаги – ўзига хос ғоялар ва ноёб фикрлаш қобилиятига эга контент яратувчилар ҳисобланади.

БМТ Бош ассамблеяси креатив саноатнинг дунё давлатлари иқтисодиётида тутаётган ўрнини ҳамда ушбу соҳани янада ривожлантиришни қўллаб-қувватлаш заруратини инобатга олган ҳолда 2021 йилни **“Халқаро креатив иқтисодиёт йили”** деб эълон қилган ва бу ҳақида тегишли резолюция қабул қилган.

Мазкур резолюциянинг **2-бандида** инсонларнинг ижодий яратувчанлик салоҳиятини қўллаб-қувватлаш, бунинг учун барча даражада зарур шарт-шароитлар яратиш ҳамда креатив иқтисодиёт соҳасидаги мавжуд муаммоларни ҳал этиш халқаро ҳамжамият олдида турган муҳим вазифалардан бири эканлиги кўрсатилган, шунингдек, мазкур халқаро ташкилотга аъзо давлатларга ушбу соҳани тартибга солувчи тегишли норматив-ҳуқуқий ҳужжат ишлаб чиқиш тавсия этилган [2].

Бугунги кунда дунёнинг кўплаб давлатлари креатив саноат соҳасини ривожлантиришга, хусусан, унинг ҳуқуқий асосларини кучайтиришга алоҳида эътибор қаратмоқда ва ушбу секторни давлат иқтисодиётининг асосий йўналишларидан бирига айлантириш бўйича зарур чора-тадбирларни амалга оширмоқда.

Хорижий давлатларнинг бу борадаги тажрибаси шуни кўрсатадики, дунёда креатив саноат (иқтисодиёт)ни ҳуқуқий тартибга солиш бўйича қуйидаги ёндашувлар мавжуд:

1) Соҳани алоҳида қонун қабул қилиш орқали тартиб солиш:

Индонезияда (2019 йил – “Креатив иқтисодиёт тўғрисида”), **Филиппинда** (2022 йил – “Ижодий индустрияларни ривожлантириш тўғрисида”), **Тайванда** (2010 йил – “Маданий ва ижодий индустрияни ривожлантириш тўғрисида”), **Колумбияда** (2017 йил “Креатив иқтисодиёт (оранжевая экономика) тўғрисида”), **Жанубий Кореяда** (2010 йил – “Маданий индустрияларни ривожлантириш тўғрисида”) қонунлар қабул қилинган.

2) Соҳани миллий стратегия ва концепциялар доирасидаги ташкилий-ҳуқуқий механизмлар орқали тартибга солиш:

Бунга мисол тариқасида **Японияда** 2010 йилда ишлаб чиқилган “Cool Japan” номли Миллий стратегияни, **Бирлашган Араб Амирликларида** 2021 йилда қабул қилинган “2021-2031 – йилларда маданий ва ижодий индустрияларни ривожлантириш” Миллий стратегиясини ва **Қозғоғистонда** 2021 йилда Ҳукумат қарори билан тасдиқланган “2021-2025 йилларда креатив саноатни ривожлантириш” концепциясини келтириш мумкин.

3) Соҳани ҳам қонун ҳам концепция (стратегия)лар билан тартибга солиш:

Бу каби амалиётни Россия Федерацияси ва Қирғизистонда кўриш мумкин. **РФда** 2021 йилда ҳукумат қарори билан “Йирик шаҳарларда 2030 йилгача ижодий (креатив) индустрияларни ва уларни амалга оширишни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш механизмларини ривожлантириш” концепцияси қабул қилинган, шунингдек, 2023 йилда “Россия Федерациясида креатив индустрияларни ривожлантириш тўғрисида” қонун лойиҳаси ишлаб чиқилган ва ушбу қонун лойиҳаси 2024 йил 1 февралда Давлат думасида 2-ўқишда қабул қилинган [3].

Қирғизистонда 2022 йил апрелда Ҳукумат қарори билан “Қирғизистон Республикасида 2022-2026-йилларда креатив иқтисодиётни ривожлантириш” концепцияси тасдиқланган ва шу йили август ойида ушбу давлатда “Креатив индустриялар парки тўғрисида” қонун қабул қилинган.

Юқорида санаб ўтилган давлатларда соҳани тартибга солувчи қонунчилик ҳужжатлари тузилиши бўйича бир-биридан фарқ қилса-да, уларда умумий ўхшаш жиҳатлар мавжуд. Хусусан, ушбу мамлакатлар соҳада қонунчилик ҳужжатларини қабул қилиш орқали, энг аввало, креатив индустриянинг ҳуқуқий асосларини яратишни, унга кирувчи йўналишларни белгилашни, соҳа вакилларининг ҳуқуқ ва манфаатлари ҳимоясини янада кучайтиришни ҳамда мазкур соҳада давлатнинг асосий вазифа ва функцияларини белгилашни мақсад қилган.

Креатив саноат соҳаси юқори даражада ривожланган давлатлардан бири бўлган **Индонезияда** 2019 йилда “**Креатив иқтисодиёт тўғрисида**”ги қонун қабул қилинган. Мазкур қонунда креатив иқтисодиётнинг моҳияти ва ушбу соҳани ривожлантиришдан кўзланган мақсадлар ёритилган, шунингдек, креатив иқтисодиёт тизимини ривожлантиришни давлат томонидан қўллаб-қувватлашнинг аниқ шакллари (инфраструктура ва молиявий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, грантлар ажратилиши ҳамда креатив маҳсулотларнинг ҳуқуқий ҳимоясини таъминлаш) назарда тутилган ҳамда соҳани ривожлантириш бўйича узоқ муддатга мўлжалланган бош режа ишлаб чиқирилиши ва ушбу режа ҳар 5 йилда янгиланиб бориши белгиланган [4].

Ушбу давлатда креатив иқтисодиётни ривожлантириш ва уни ҳуқуқий тартибга солишдан мақсад мамлакатда миллий санъат ва маданиятни қўллаб-қувватлаш, инсонларнинг ижодий фаолияти натижасида яратилган маҳсулотлардан қўшилган қиймат яратиш ва шу орқали аҳолининг фаровонлигини ҳамда мамлакатнинг глобал рақобатбардошлигини оширишга қаратилган.

Тайвань давлатида 2010 йилда қабул қилинган “**Маданий ва ижодий индустрияни ривожлантириш тўғрисида**”ги қонун креатив индустрияларни ривожлантиришга қаратилган махсус қонун бўлиб, унда

соҳасини ривожлантиришдан кўзланган мақсад ва ушбу соҳасига кирувчи йўналишлар аниқ белгиланган, шунингдек ваколатли давлат органи ва унинг вазибалари ҳамда ҳукуматнинг соҳани ривожлантиришдаги аниқ вазибалари белгиланган.

Шунингдек, ушбу қонунда соҳа вакиллари давлат томонидан қўллаб-қувватлашга, хусусан уларга солиқ имтиёзлари бериш ва молиявий субсидиялар ажратиш масалаларига алоҳида эътибор қаратилган.

Таъкидлаш жоизки, креатив иқтисодиёт соҳасидаги муҳим стратегик масала бу кичик ва ўрта бизнесни ривожлантиришдир. **АҚШ**да ушбу соҳада кичик бизнеснинг улуши 50-60 %га, **Хитойда** 55 %га, **Европада** 70 %га, **Канадада** 90 %га, **Россияда** эса 15-20 %га тўғри келади. Соҳа вакиллари қўллаб-қувватлашнинг энг самарали усуллари: солиқ имтиёзлари ва имтиёзли кредитлар бериш, офис ва ишлаб чиқариш биноларини паст ставкаларда ижарага бериш ҳисобланади [5].

Японияда креатив саноатни ривожлантириш миллий иқтисодиёт стратегиясининг муҳим қисми ҳисобланади ва соҳани ривожлантириш ҳукумат назорати асосида амалга оширилади. Мамлакат ялпи ички маҳсулотида **креатив саноат** тармоғининг улуши бўйича Япония дунёда тўртинчи (4,4%) ўринни эгаллайди.

Японияда креатив саноатни ривожлантириш сиёсати 2010 йилда қабул қилинган **“Cool Japan”** номли стратегик дастурда ўз аксини топган. Ушбу стратегик дастур Япониянинг жозибадорлигини, унинг маданиятини ва брендини бутун дунёга ёйиш ва танитишга қаратилган бўлиб, уни амалга ошириш орқали 2 та асосий мақсадга (иқтисодий ва сиёсий мақсадга) эришиш режалаштирилган [6].

Иқтисодий соҳадаги мақсад маданий контентга асосланган креатив саноатни иқтисодий ўсишнинг драйвер соҳасига айлантириш, креатив маҳсулотлар экспортни ошириш ва янги ишчи ўринларини яратишга қаратилган.

Сиёсий соҳадаги мақсад япон миллий брендини ривожлантириш ва уни хорижий мамлакатларда оммалаштиришдан иборат.

Қозоғистон Республикасида ҳам охириги 2-3 йилда креатив саноат соҳасини ривожлантириш бўйича муҳим чора-тадбирлар амалга оширилган.

Хусусан, ушбу давлатда 2021 йилда **“2021-2025-йилларда креатив саноатни ривожлантириш”** концепцияси қабул қилинган ва унда креатив саноатни ривожлантириш истиқболлари, бу борада давлатнинг асосий мақсад ва вазибалари, соҳани ривожлантиришдан кутилаётган натижалар ва уларга эришиш йўллари назарда тутилган. Концепция доирасида 2021 йилдан 2025 йилгача мамлакат иқтисодиётида креатив саноат улушини 3,1% дан 5% га ошириш, аҳолининг креатив саноат соҳасида бандлигини эса 3,5% дан 4% гача ошириш мақсад қилинган. Шунингдек, креатив саноат

соҳасида кичик тадбиркорлик субъектлари сонини 1,5 баробарга ошириш (53000 тадан 80000 тага кўпайтириш) ва 30 000 та янги ишчи ўрни яратиш назарда тутилган [7].

Шу билан бирга, ушбу концепцияни амалга ошириш бўйича чора-тадбирлар режаси ҳам қабул қилинган.

БААда 2021 йилда қабул қилинган “2021-2031 – йилларда маданий ва креатив индустрияларни ривожлантириш” Миллий стратегияси мамлакатда маданий ва креатив индустрияларни ривожлантириш ҳамда уларнинг давлат иқтисодий ҳаётидаги ролини оширишга қаратилган. Унда қуйидаги асосий мақсадлар белгиланган:

мамлакат ЯИМда маданий ва креатив индустриялар улушини 5%гача етказиш;

БААнинг глобал маданият ва ижод соҳасидаги мавқеини мустаҳкамлаш;

ушбу соҳада фаолият кўрсатувчи корхоналар сонини 2 баробарга ошириш;

креатив саноат соҳасида янги иш ўринларини яратиш;

мамлакатда қулай шарт-шароитлар яратиш орқали бутун дунёдан маданий истеъдодларни ва креатив тадбиркорларни жалб қилиш.

Таъкидлаш жоизки, бугунги кунда Ўзбекистонда ҳам креатив соҳа вакиллари самарали фаолият кўрсатмоқда ва уларнинг фаолиятини қўллаб-қувватлаш бўйича давлат томонидан доимий чора-тадбирлар амалга ошириб келинмоқда.

Давлатимиз Раҳбари 2023 йил 22 декабрь куни ўтказилган Республика Маънавият ва маърифат кенгашининг кенгайтирилган йиғилишида сўзлаган нутқида креатив иқтисодиётнинг ўрни ва аҳамияти ҳақида тўхталиб, 2024 йили Тошкентда креатив иқтисодиётга бағишланган халқаро конференция ўтказилишини ҳамда креатив иқтисодиётни ривожлантириш бўйича алоҳида қонун қабул қилиш ҳам кун тартибидаги долзарб масалалардан бири эканлигини таъкидлаб ўтди [8].

Ўз навбатида, ушбу соҳада тегишли қонунчилик ҳужжатининг қабул қилиниши креатив иқтисодиётнинг ҳуқуқий мақомини аниқлаш, унга кирувчи йўналишлар доирасини белгилаш, ушбу соҳада давлат сиёсати олиб борилишини таъминлаш ҳамда мазкур соҳа бўйича ваколатли давлат органини ва унинг ваколатларини белгилаш имконини беради.

Хулоса. Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, дунёнинг кўплаб мамлакатлари креатив саноатнинг яқин келажакдаги ўрни ва аҳамиятини англаган ҳолда уни ривожлантириш бўйича зарур ташкилий ва ҳуқуқий чора-тадбирларни амалга ошириб келмоқдалар, бу эса ўз навбатида ушбу йўналишни мамлакат иқтисодий ривожланишининг асосий тармоқларидан бирига айланишига, кичик ва ўрта бизнеснинг ривожланишига ҳамда янги иш ўринларининг яратилишига хизмат қилади.

Шу боис, Ўзбекистонда ҳам креатив саноат соҳасини ривожлантириш ва унинг ҳуқуқий асосларини яратиш жараёнини тезлаштириш давлат олдида турган муҳим вазифалардан бири ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Обзор ООН: Перспективы креативной экономики в 2022 году. Женева, 2022. – бетлар 1-2.
2. Резолюция ООН: 2021 год – Международный год креативной экономики в целях устойчивого развития. 2021.– бет 4.
3. №474016-8 Законопроект: Система обеспечения законодательной деятельности (duma.gov.ru) <https://sozd.duma.gov.ru/bill/474016-8>.
4. Закон Индонезии №24 от 2019 года о креативной экономике. <https://leap.unep.org/en/countries/id/national-legislation/law-no-24-2019-concerning-creative-economy>.
5. Ю.Н.Гамбеева, В.М.Смей. Роль креативных индустрий в социально экономическом развитии территории. Вестник Челябинского государственного университета. 2021. № 6 (452). Экономические науки. Вып. 73. – бет 94.
6. И.Л.Тимонина. Креативность как экономический ресурс: опыт Японии. – Экономика и общество. 2018. – 100-101 бетлар.
7. Концепция развития креативных индустрий на 2021 - 2025 годы (Казахстан). <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000860>.
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 22 декабрдаги Республика Маънавият ва маърифат кенгашининг кенгайтирилган йиғилишидаги маърузаси. Т.: 2023.